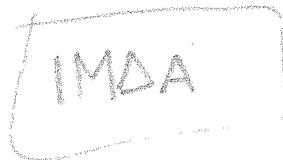

ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Υπεύθυνη έκδοσης:
ΑΓΛΑΪΑ ΤΣΗΤΣΟΥΡΑ

Βοηθός:
ΠΗΓΗ ΜΗΛΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1997

Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣ

Nέστωρ E. Koupráknis*

1. Από σειρά επιστημονικών ερευνών έχουν προκύψει δύο βασικά πορίσματα, με ιδιαίτερη σημασία για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων: Πρώτον, ότι οι σοβαρού χαρακτήρα διαπιστούμενες πράξεις παραβατικότητας ανηλίκων διαπράπονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από ένα συγκριτικά ολιγάριθμο ποσοστό νεαρών ατόμων, που συνίθως προέρχονται από μικρού εισοδήματος οικογένειες με εγκληματικό παρελθόν και με περιορισμένες δυνατότητες άσκησης ελέγχου στα νεαρά τους μέλη¹. Και δεύτερον, ότι οι διαπιστούμενες πράξεις της παραβατικότητας ανηλίκων εμφανίζουν μιαν αξιοσημείωτη έξαρση στην ακμή της εφηβείας (περί τα 14-16 έτη), προφανώς στο πλαίσιο μιας προσπάθειας του νεαρού ατόμου να δώσει διέξοδο στον δυναμισμό του, να κάνει τη μικρή του επανάσταση κατά του «κατεστημένου» και ν' αποκτήσει έτοι αυτεπίγγωση και αυτοπεποίθηση (πρβλ. στο Παράρτημα αυτής της εργασίας τα όσα συναφή αναφέρει ο Αριστοτέλης στην "Ρητορική" του), στη συνέχεια όμως σημειώνουν μιαν εντυπωσιακή ύφεση, που είναι μάλιστα στους αρχάριους δράστες τόσο μεγαλύτερη, όσο μικρότερη είναι η αντιμετώπιση από την Πολιτεία των αξιόποινων πράξεών τους με τρόπο στιγματιστικό για την τιμή και την προσωπικότητά τους, κυρίως δηλ. μέσω ιδρυματικών κυρώσεων που επιβάλλονται δια της δικαστικής οδού².

* Καθηγητής Εγκληματολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών.

¹ Βλ. ιδίως David P. Farrington, *Early Precursors of Frequent Offending*, εις: James Q. Wilson / Glenn C. Loury (eds.), *From Children to Citizens*, vol. III : Families, Schools, and Delinquency Prevention, New York / Berlin κ.λ.π.: Springer, 1987, 27-50 : 27 επ., όπου γίνεται εκτενής αναφορά στα αποτελέσματα της λεγόμενης «Cambridge Study in Delinquent Development» και άλλων παρεμφερών ερευνών.

² Δύο τέτοιες γερμανικές έρευνες αναφέρει η Αγγελική Πιτσελά στο πρόσφατο αξιό-

2. Βεβαίως τα πορίσματα αυτά μπορούν, όπως υπαινιχθήκαμε ήδη, να θεωρηθούν ότι δίνουν αντίστοιχα το κλειδί για μιαν αποτελεσματική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας σε επίπεδο πρόληψης. Εύλογα δηλ. είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι η εν λόγω παραβατικότητα παρουσιάζει πολλές προοπτικές να περιορισθεί αισθητά: α) εάν ληφθούν ουσιαστικά μέτρα, σε επίπεδο κοινωνικής πρόληψης³, για τη βελτίωση των όρων κοινωνικοοικονομικής διαβίωσης και ποιότητας ζωής, προώθηση αξιών όπως η αλληλεγγύη και ο σεβασμός των άλλων, ενίσχυση του ρόλου της οικογένειας ως κοινωνικοποιητικού παράγοντα, και παροχή ευκαιριών μόρφωσης και εξεύρεσης εργασίας, ιδίως σε νεαρά άτομα που μειονεκτούν κοινωνικά, και β) εάν αποφεύγεται, σε επίπεδο δικαικής πρόληψης της παραβατικότητας νεαρών ατόμων που έχουν ήδη τελέσει αξιόποινες πράξεις ή έχουν παρουσιάσει εκδηλώσεις “πθικής παρεκτροπής” (κατά την έννοια του νόμου⁴), η επιβολή μέτρων με κατασταλτικό και –ακόμη χειρότερα– με ιδρυματικό χαρακτήρα (εγκλεισμός

λογο έργο της «*H ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανήλικων*», Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, 1996, σελ. 55 και σημ. 130. Σ' αυτές θα μπορούσαν να προστεθούν η έρευνα του **Fr. Schulenburg**: *Minderjährige als Täter von Kraftfahrzeug-Diebstahl und Kraftfahrzeug-Mißbrauch*, Berlin: Duncker & Humblot, 1973 (περί αυτής βλ. και **N.E. Κουράκη**, *Επιμέτρηση της ποινής και στιγματισμός του εγκληματία*, στα: *Πρακτικά του Α' Πανελλήνιου Συνεδρίου της Ελλην. Έταιρείας Ποινικού Δικαίου* (Αθήνα 1985), Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1987, 227-228), καθώς και οι έρευνες από την αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία που παραθέτει ο **Ph. Feldman**, *The Psychology of Crime: A Social Science Textbook*, Cambridge University Press, 1993, 410-411.

³ Στη συνέχεια των αναπτύξεων αυτών θα προτιμήσω να χρησιμοποιώ την περισσότερο σφαιρική αλλά και κατανοπτή διάκριση της πρόληψης σε κοινωνική, δικαιική και περιστασιακή, παρά την καθιερωμένη αλλά ελλειπτική διάκριση σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή πρόληψη. Σημαντική είναι, πάντως η ανάλυση της πρόληψης υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής διάκρισης στη μελέτη του **Ken Pease** “*Crime Prevention*”, εις: **M. Maguire / R. Morgan / R. Reiner** (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Clarendon Press, 1994, 659-703: 660 επ.

⁴ Κυρίως έχω υπόψη μου εδώ τη διατύπωση του α. 1 α.ν. 2724 / 1940 για τον «προορισμό των αναμορφωτικών καταστημάτων» (... «δίδουσιν αποδείξεις πθικής παρεκτροπής ή υπέπεσαν εις αξιοποίους πράξεις»). Μολονότι δε η διάταξη αυτή καταργήθηκε με το ά 18 παρ.12 ν. 2298/1995, όμως το πνεύμα της παραμένει αυτούσιο στο ά. 17 παρ. 5 του ν. 2298 / 1995, όπως τελικά διαμορφώθηκε με το ά. 13 παρ. 2 ν. 2331 /1995 (πρβλ. για τις ρυθμίσεις αυτές **Αγλαΐας Τρωιάνου-Λουλά**, *H ποινική νομοθεσία ανηλίκων*, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1995, σελ. 207 επ. και 746 επ.).

σε ίδρυμα ανηλίκων ή σε σωφρονιστικό κατάστημα), προτιμάται, δε, αντίθετα, η επίδειξη επιείκειας, η αποφυγή στιγματιστικών διαδικασιών και, σε σοβαρότερες περιπτώσεις, η προσφυγή σε μέτρα που πλήττουν τα βαθύτερα αίτια της νεανικής παραβατικότητας (π.χ. ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε επιμελητή ανηλίκων ή και η ένταξη του, εφόσον κάνει χρήση ναρκωτικών, σε κατάλληλο συμβουλευτικό πρόγραμμα) ή και που ενεργοποιούν τις θετικές πλευρές της προσωπικότητας του ανηλίκου (π.χ. κοινωφελής εργασία). Μάλιστα, γίνεται προφανές ότι ο περιορισμός της νεανικής παραβατικότητας θα μπορούσε να είναι ακόμη μεγαλύτερος εάν γινόταν παράλληλη προσπάθεια, σε επίπεδο περιστασιακής πρόληψης⁵, να μειωθούν οι επιμέρους ευκαιρίες διάπραξης αξιόποινων πράξεων από νεαρά, ιδίως, άτομα (π.χ. περιορισμοί στην πώληση όπλων, ασφαλέστερη προστασία δικύκλων ή αυτοκινήτων από κίνδυνο κλοπής, αύξηση των αστυνομικών περιπόλων στους δρόμους), και να τεθεί σε εφαρμογή ολοκληρωμένο πρόγραμμα ενημέρωσης των υποψηφίων θυμάτων του εγκλήματος (π.χ. με πρακτικές οδηγίες για την προστασία της περιουσίας τους και της σωματικής τους ακεραιότητας)⁶.

3. Είναι, νομίζω, πρόδηλο ότι τα ανωτέρω προληπτικά μέτρα , εφόσον εφαρμοσθούν με εξορθολογισμένο και συστηματικό τρόπο, θα μπορούσαν να έχουν κάποια εντυπωσιακά αποτελέσματα στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας. Ωστόσο σε μια δικαιοκρατική κοινωνία, ο

⁵ Για τα πρακτικά μέτρα περιστασιακής πρόληψης που μπορούν να ληφθούν ώστε να παρεμποδίζονται πράξεις όπως η διάρρηξη σπιτιού ή αυτοκινήτου, ο βιασμός κ.λ.π. βλ. ιδίως το αφιέρωμα της εφημ. «Το Βήμα» της 11.7.1993, σελ. A 40-A 41, που βασίσθηκε σε μελέτη της μεταπτυχιακής φοιτήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Μαρίνας Παπασάββα υπό την επίβλεψη του γράφοντος. Επίσης από την πρόσφατη βιβλιογραφία βλ. το τεύχος 3 του Γ' τόμου (1995) του περ. «European Journal on Criminal Policy and Research», με γενικό τίτλο «*Crime Environments and Situational Prevention*», καθώς και τις αναπτύξεις στην έκδοση του Council of Europe – European Committee on Crime Problems (CDPC (96) 15) από 18.11.1996, με τίτλο «*Europe in a time of change: crime policy and criminal law*», σελ. 46-48. Αξίζει ακόμη να αναφερθεί ότι ενδιαφέρουσες, δηκτικές και πάντα επίκαιρες συμβουλές για την περιστασιακή πρόληψη περιλαμβάνονται και στο έργο του Ονορέ ντε Μπαλζάκ “Κώδικας των Εντίμων Ανθρώπων ή πώς να μην σας πιάνουν κορδίδιο οι απατεώνες” (μτφρ. Μαργ. Κρεμμυδά, Αθήνα: έκδ. Αλεξάνδρεια, 1994), που πρωτοκυκλοφόρησε το 1825.

⁶ Για τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν σε επίπεδο πρόληψης από τη σκοπιά των ανηλίκων, ιδίως, θυμάτων βλ. αντ' άλλων: Κ.Δ. Σπινέλλη, Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων, Δραστών και Θυμάτων. Ένας κλάδος υπό Διαιμόρφωση, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1992, σελ. 216-217.

περιορισμός της εγκληματικότητας και ιδίως της παραβατικότητας των ανηλίκων δεν μπορεί να επιδιώκεται «πάση θυσία». Ως όριο αυτών των επιδιώξεων και προσπαθειών τίθεται, ασφαλώς, ο σεβασμός της αξίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου, που αποτελεί άλλωστε και την κύρια οπτική γωνία προσέγγισης των θεμάτων στο πλαίσιο αυτού του Σεμιναρίου. Από την άποψη αυτή χρήσιμο θα ήταν, επομένως, να διερευνηθεί στον τομέα της δικαιικής πρόληψης το κρίσιμο ζήτημα, που έχει, άλλωστε, από καιρό επισημανθεί, μήπως με την υιοθέτηση εξωδικαστικών κυρώσεων ή και διαδικασιών που παρεκκλίνουν από τη συνήθη αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών δια της δικαστικής οδού, αφενός στερούμε τους παραβάτες αυτούς από τις νόμιμες συνταγματικές τους εγγυήσεις δικονομικού χαρακτήρα και αφετέρου διευρύνουμε ανεπίτρεπτα το πλέγμα κυρώσεων της υπό αντιμετώπιση συμπεριφοράς τους (*net widening*)⁷. Άλλα και στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης ανακύπτουν ορισμένα ζητήματα, των οποίων η επίλυση συναρτάται προς ευρύτερες επιλογές πολιτικού ή και συνταγματικού χαρακτήρα. Ερωτάται δηλ. μήπως με τη χορήγηση χρηματικών βοηθημάτων κοινωνικής πρόνοιας προς τις ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες (π.χ. επιδόματα κατοικίας, εκπαίδευσης, απασχόλησης κ.λπ.), χωρίς να είναι βέβαιο ότι αντιμετωπίζονται τα προβλήματα με ουσιαστικό τρόπο, αφού οι φτωχοί θα εξακολουθήσουν να είναι φτωχοί, όμως δημιουργούνται συνθήκες ανισότητας σε σχέση με τους άλλους πολίτες, που εκ των πραγμάτων δεν έχουν τις προϋποθέσεις να απολαμβάνουν τις ίδιες χρηματικές διευκολύνσεις και, επιπλέον, συντρείται η απρόσφορη νοοτροπία ότι ο πολίτης πρέπει να στηρίζεται λιγότερο στις δικές του δυνάμεις και περισσότερο στις δυνάμεις των άλλων και του Κράτους. Γι' αυτό και κατά τα τελευταία χρόνια, οπότε η αμφισβήτηση του Κράτους-Πρόνοιας έχει λάβει, ενόψει και της γενικότερης οικονομικής δυσκαμψίας των ευρωπαϊκών χωρών, μεγάλες διαστάσεις, προτιμώνται προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας που στηρίζονται λιγότερο σε παροχή χρηματικών βοηθημάτων και περισσότερο σε ενίσχυση προγραμμάτων ιδιωτικής πρωτοβουλίας με ευρύτερο αναπτυξιακό ενδιαφέρον (π.χ. χορήγηση επαγγελματικών ή εκπαιδευτικών δανείων με ευνοϊκούς όρους).

4. Ανάλογες λύσεις μπορούν να δοθούν, βεβαίως, και στο πλαίσιο της

⁷ Ως προς τον προβληματισμό αυτό βλ. π.χ. σχετικό δημοσίευμα του γράφοντος στα Ποινχρ ΜΑ' 1991, 126-127 και τα όσα σημειώνονται στο έργο του ιδίου Ποινική Καταστολή, Αθίνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1997, §313, σελ. 307-308.

κοινωνικής πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, με έμφαση προπάντων σε προγράμματα στήριξης της οικογένειας του ανηλίκου ή, και δημιουργίας άλλων, παράλληλων οικογενειακών κυττάρων, όπου ο ανήλικος θα εξασφαλίζει την αναγκαία για την ηλικία του στοργή και συμπαράσταση (π.χ. θεσμός των αναδόχων οικογενειών : π.δ. 337 / 1993, ΦΕΚ Α' 144) ⁸. Επίσης, πρωτεύοντα ρόλο θα μπορούσε να διαδραματίσει εδώ μια επανεξέταση της σύγχρονης λειτουργίας του σχολείου, ώστε αυτό, από μεταβατικό κέντρο μηχανιστικής αποστίθισης περιττών, συνήθως, γνώσεων αλλά προαπαιτούμενων για την είσοδο σε κάποια ανώτερη ή ανώτατη σχολή, να μετεξελιχθεί επιτέλους σε αυτοτελές κέντρο ουσιαστικής μόρφωσης, με κύριο άξονα τη δημιουργία ολοκληρωμένων ανθρώπων, ικανών ν' αντιμετωπίζουν με αυτενέργεια, μόνοι τους ή και περισσότεροι συλλογικά, τα προβλήματα της ζωής και της επαγγελματικής σταδιοδρομίας ⁹. Εξίσου σημαντική θα ήταν εδώ για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός νέου ανθρώπου και η εποικοδομητική οργάνωση του ελεύθερου χρόνου του, με τρόπο ώστε να συνδυάζεται η ψυχαγωγία και η ξεκούραση με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του. Ίσως η οργάνωση Κέντρων Νεότητας σε κάθε γειτονιά της πόλης με πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στην προώθηση αυτής της ιδέας ¹⁰,

⁸ Για αντίστοιχες προσπάθειες (με θετές οικογένειες) στο εξωτερικό βλ. ενδεικτικά: James Q. Wilson, *Strategic Opportunities for Delinquency Prevention*, εις: J.Q. Wilson / Gl. C. Loury (eds.), όπ. π. (σημ. 1), σελ. 291-311: 297.

⁹ Ορισμένες ενδιαφέρουσες σκέψεις ως προς τους τρόπους με τους οποίους το σχολείο μπορεί να αποτελέσει κύριο μοχλό στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας παρατίθενται στους: Paul C. Friday / John Halsey, *Patterns of Social Relationships and Youth Crime: Social Integration and Prevention*, εις: P.C. Friday / V. Lorne Stewart (eds.), *Youth Crime and Juvenile Justice*, New York / London: Praeger Publishers, 1977, σελ. 148 επ. Εξάλλου, ως προς τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις κακές σχολικές επιδόσεις και τη νεανική παραβατικότητα, βλ. ιδίως τα πορίσματα έρευνας των Uwe Engel και Klaus Hurrelmann με τίτλο «*Delinquent Behavior in Adolescence: Potential and Constraints of Preventive Strategies in School Settings*», εις: P.- A. Albrecht / O. Backes (eds.), *Crime Prevention and Intervention*, Berlin / New York: de Gruyter, 1989, 167-184: 175 επ.

¹⁰ Ενδιαφέρον έχει η εφαρμογή αυτής της ιδέας από τον Δήμο Θεσσαλονίκης με την οργάνωση του Κέντρου Νεολαίας “Νεανικό Σταυροδρόμι”. Βλ. αναλυτικά: N. Γαβαλά, *Η ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη των νέων μέσα από τα Κέντρα Νεολαίας*, στον συλλογικό τόμο με επιμ. του N. Γαβαλά: «Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους: Κοινωνική ένταξη ή αντιπαλότητα;», Θεσσαλονίκη: Γραφείο Νεολαίας Δήμου Θεσσαλονίκης, 1986, σελ. 183-200.

όπως άλλωστε γίνεται και στο εξωτερικό και ιδίως στη Γαλλία , όπου οι δήμοι και οι κοινότητες έχουν αναλάβει την πραγμάτωση ενός μεγαλεπί-βολου προγράμματος κοινωνικής πρόληψης της παραβατικότητας¹¹. Επίσης, σε μια περισσότερο δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των νέων θα μπορούσε να συμβάλει και η τηλεόραση, μέσα από προγράμματα που αναδεικνύουν όχι τη βία και τον καταναλωτισμό, όσο κυρίως τα ανθρωπιστικά πρότυπα της εποχής μας.

5. Όσα επισημάνθηκαν ανωτέρω για την κοινωνική πρόληψη αφορούν γενικά το σύνολο του νεανικού πληθυσμού μιας χώρας, στον οποίο, μέσα από βασικούς κοινωνικοποιητικούς θεσμούς (οικογένεια, σχολείο, εργασία), παρέχεται η δυνατότητα μας ομαλής ενσωμάτωσης στο κοινωνικό σύνολο. Στον ίδιο σκοπό της κοινωνικοποίησης αποβλέπει και η ανάδειξη, μέσω των κανόνων του (ποινικού) δικαίου, ορισμένων βασικών κοινωνικών αξιών που τίθενται υπό την προστασία της έννομης τάξης (π.χ. ζωή, υγεία, ιδιοκτησία) και των οποίων ζητείται ο σεβασμός, ακόμη και με την απειλή, κατάγνωση, και εκτέλεση ποινικών κυρώσεων. Πρόκειται εδώ, ως γνωστόν, για τη λεγόμενη «γενική πρόληψη», που αποτελεί μέρος της εν ευρεία εννοία δικαιικής πρόληψης¹². Κυρίως όμως η δικαιική πρόληψη, όπως επισημάνθηκε ήδη, στοχεύει σε άτομα που παρέβησαν ήδη τον ποινικό νόμο ή βρίσκονται σε κατάσταση «ηθικής παρεκτροπής» και εμφανίζουν, επομένως, τον βάσιμο κίνδυνο να τελέσουν (νέες) αξιόποινες πράξεις. Εδώ η παρέμβαση γίνεται κυρίως από όργανα άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου, δηλ. από τις αστυνομικές αρχές, τους εισαγγελικούς και δικαστικούς λειτουργούς, καθώς και, επικουρικά, τους επιμελητές ανηλίκων. Πολλές φορές, λόγω του διαπαι-

¹¹ Τους βασικούς άξονες αυτού του προγράμματος εκθέτει ο **Χρ. Ζαραφωνίτου** στην εισήγησή της «Κοινωνική παρέμβαση στην πρόληψη και αντιμετώπιση της βίαιης παραβατικότητας των ανήλικων στις γειτονιές της πόλης», εις: «Ημερίδα για την αντιμετώπιση και πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων» (9.6.1993), που οργανώθηκε από τον Δήμο Καλλιθέας και το Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 31-40: 37 επ., καθώς και (περισσότερο διεξοδικά) η **Christine Lazerges** στην εργασία της «*De la politique de prévention de la délinquance à la politique de la ville*», εις: **C. Fijnaut / J. Goethals / T. Peters / L. Walgrave** (eds.), *Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe: A challenge for criminological education and research*, Kluwer Law International, 1995, σελ. I. 213-I. 249.

¹² Βλ. **N.E. Κουράκη**, *Εισαγωγικές Παραπρήσεις στα άρθρα 50-78 και άρθρα 50-58 Π.Κ.* εις: Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Αθήνα: Αροί Π. Σάκκουλα, 1993, σελ. 36 επ., όπου και περαιτέρω βιβλιογρ. παραπομπές.

δαγωγικού-προνοιακού χαρακτήρα ορισμένων από τα αναμορφωτικά μέτρα που λαμβάνονται για τους ανήλικους παραβάτες και λόγω της δυνατότητας λήψης τέτοιων μέτρων ακόμη και για μη εγκληματίσαντες ανήλικους (που βρίσκονται όμως σε κατάσταση «πθικής παρεκτροπής»), τα όρια μεταξύ κατασταλτικής και προληπτικής παρέμβασης των ενλόγω οργάνων είναι ρευστά και συγκεχυμένα. Σε γενικές γραμμές, πάντως, η προληπτική παρέμβαση των κρατικών οργάνων στην παραβατικότητα των ανηλίκων βασίζεται προπάντων σε εξωιδρυματικά μέτρα ή και, γενικότερα, σε κατά παρέκκλιση διαδικασίες (diversion), στο μέτρο που αυτές επιτρέπονται από την αρχή της νομιμότητας (ά. 43 ΚΠΔ)¹³, καθώς και σε δραστηριότητες περιστασιακής πρόληψης.

6. Ειδικότερα, οι αστυνομικές αρχές, όταν ιδίως πρόκειται για αδικήματα που διώκονται κατ' έγκληση (διατάραξη οικιακής ειρήνης κατ' ά. 334 ΠΚ, περιπτώσεις σωματικών βλαβών κατ. ά. 308 και 314 ΠΚ, εγκλήματα κατά της τιμής κατ' ά. 361 επ. ΠΚ, απειλή κατ' ά. 333 ΠΚ, κλοπές και υπεξαιρέσεις ευτελούς αξίας κατ' ά. 377 ΠΚ. κ.λπ.), πριν από οποιαδήποτε άλλη ενέργεια, καταβάλλουν συνήθως προσπάθεια να συμβιβάσουν τα αντιμαχόμενα μέρη. Επίσης, με το ά. 8 παρ. 6 π.δ. 95/1987 ιδρύθηκε στη Διεύθυνση Ασφαλείας Αττικής το 3^ο Τμήμα Ανηλίκων (ήδη: Υποδιεύθυνση Δίωξης Προστασίας Ανηλίκων), στα καθήκοντα της οποίας υπάγεται και η πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας (έλεγχος των δημοσίων κέντρων ή χώρων όπου συχνάζουν ανηλίκοι, πραγματοποίηση ενημερωτικών διαλέξεων, συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα κ.τ.τ.).

7. Αντίστοιχες είναι και οι δυνατότητες άτυπων παρεμβάσεων που έχουν οι εισαγγελικές αρχές, κυρίως ενόψει του διαμεσολαβητικού ρόλου μεταξύ δράστη και θύματος που προβλέπεται γι' αυτές (στα κατ' έγκληση αδικήματα) από το ά. 25 παρ. 4 περ. α. του Οργανισμού Δικαστηρίων (ν. 1756/1988: «Ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών : α) έχει δικαίωμα να συνιστά σε όσους φιλονικούν ν' αποφύγουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων και να επιδιώξουν την ειρηνική λύση της διαφοράς τους»). Στην πράξη ο Εισαγγελέας Ακροάσεων, εφόσον του το ζητήσει κάποιος εκ των διαδίκων, είτε παραγγέλλει στον αστυνόμο του τόπου των διαδίκων να

¹³ Για τις κατά παρέκκλιση διαδικασίες και την προβληματική τους βλ. π.χ. Ν.Ε. Κουράκη, *Η «αποκλιμάκωση» της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια, εις: του ιδίου, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, τ. Α', Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1991, σελ. 98-130: 127 επ.

τους καλέσει και να τους συστήσει τη διευθέτηση της διαφοράς τους, είτε, σε σοβαρότερες περιπτώσεις, καλεί ο ίδιος εγγράφως τους διαδίκους ενώπιόν του. Όπως διαπιστώθηκε από σχετική έρευνα¹⁴, καθημερινά 100-150 τέτοιου είδους περιπτώσεις φθάνουν στο τμήμα Ακροάσεων της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Αθηνών και από αυτές το 80 % διευθετούνται σε αστυνομικό επίπεδο ή και από τον Εισαγγελέα Ακροάσεων, μόλις δε, το υπολειπόμενο 20 % καταλήγουν στον Εισαγγελέα Ποινικής Δίωξης. Πάντως πρέπει να επισημανθεί ότι στην Ελλάδα η ρύθμιση της διαμεσολάβησης και της κατά παρέκκλιση διαδικασίας με τον τρόπο αυτό στερείται ενός συγκροτημένου θεσμικού πλαισίου, κατάλληλου να διασφαλίζει τα δικονομικά δικαιώματα των διαδίκων, ιδίως μάλιστα όταν ο ένας από αυτούς ή και οι δύο είναι ανήλικοι. Χρήσιμο θα ήταν, άρα, από την άποψη αυτή να μελετηθεί η θέση της και στη χώρα μας ρυθμίσεων περισσότερο λεπτομερών και ευέλικτων, όπως αυτές που ισχύουν π.χ. στη Γερμανία. Εκεί ο Εισαγγελέας Ανηλίκων μπορεί να απέχει από την άσκηση της ποινικής δίωξης κατά την παρ. 45 εδ. a JGG, αρκεί να μη επιβάλλεται τούτο από λόγους δημοσίου συμφέροντος, η δε ενοχή του δράστη να είναι περιορισμένη και το αδίκημα να έχει τον χαρακτήρα πλημμελήματος. Παρόμοια είναι και η δυνατότητα που παρέχεται στο γερμανικό Δικαστήριο Ανηλίκων να παύσει τη διαδικασία κατά την παρ. 47 εδ. a JGG, εάν έχει ήδη ασκηθεί ποινική δίωξη¹⁵. Σημειώνεται ότι την υιοθέτηση τέτοιων κατά παρέκκλιση διαδικασιών, αλλά με παράλληλη τίρηση των απαραίτητων δικονομικών εγγυήσεων για τον ανήλικο, προβλέπουν επίσης οι λεγόμενοι «Κανόνες του Πεκίνου» (“Ελάχιστοι Κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης στους Νέους” του Ο.Η.Ε, 1985: κ. 6.1 και 11.3) και η Σύσταση (87) 20 από 17.9.1987 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης “για τις κοινωνικές αντιδράσεις στη νεανική παραβατικότητα” (παρ. 1-3)¹⁶.

8. Πάντως στη χώρα μας οι νέες αυτές δυνατότητες κατά παρέκκλιση

¹⁴. Δέοπ. Γ. Σακκαλή, Διευθετήσεις: *Mια προσέγγιση στα θέματα συμφιλίωσης και αποζημίωσης από αξιόποινες πράξεις*, εις: Ν.Ε. Κουράκη (εκδ. επιμ.), Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1994, σελ. 205-236: 222.

¹⁵ Εύης Δ. Κορμπιάρην, «Κατά παρέκκλιση διαδικασία» και εναλλακτική μεταχείριση των ανήλικων παραβατών, εις: Ν.Ε. Κουράκη (εκδ. επιμ.), όπ.π. (σημ. 14), σελ. 283-304: 292 επ. Πρβλ. και Edwin Kube, *Systematische Kriminalprävention*, Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1986, σελ.98 επ.

¹⁶ Μετάφραση της ενλόγω Σύστασης στα Ελληνικά βλ. στο έργο Στ. Αλεξιάδη, *Κεί-*

διαδικασιών παραμένουν άγνωστες για τα Δικαστήρια Ανηλίκων, των οποίων οι δομές στηρίζονται, δυστυχώς, έως και τώρα, στην προπολεμική πατερναλιστική νοοτροπία για “αναμόρφωση” της προσωπικότητας του ανηλίκου. Υπό την επίδραση της νοοτροπίας αυτής ακόμη και θεσμοί εντελώς αυτονόμοι για τους αρχάριους ενίδικες εγκληματίες, όπως η υφ' όρον ανάστολή εκτέλεσης της ποινής και η μετατροπή της ποινής, δεν προβλέπονται καν στο Ελληνικό Δίκαιο των Ανηλίκων, ενώ αντίθετα διαιωνίζονται διάφορα, παρωχημένα πλέον “αναμορφωτικά μέτρα”, μεταξύ των οποίων και ο εγκλεισμός σε ίδρυμα ανηλίκων (το παλαιό αναμορφωτήριο). Παρήγορο είναι, πάντως, το γεγονός ότι η προσφυγή από τα ελληνικά Δικαστήρια Ανηλίκων σε ίδρυματικά μέτρα, όπως ο εγκλεισμός σε ίδρυμα ανηλίκων ή σωφρονιστικό κατάστημα, γίνεται με εξαιρετική φειδώ και δεν υπερβαίνει συνολικά το 2-3 % των μέτρων ή κυρώσεων που επιβάλλονται σε παιδιά και εφήβους¹⁷. Είναι, άλλωστε, κοινό μυστικό, όπως αναφέρθηκε και στην υπ' αριθμ. 14/1987 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Ανηλίκων Αθηνών (ΠοινΧρ ΛΘ' 1989, 519-520), ότι η υπάρχουσα κατάσταση στα σωφρονιστικά καταστήματα κάθε άλλο παρά μπορεί να συνυπάρξει με «θετικές διαπροσωπικές εμπειρίες του ανηλίκου».

9. Κάπως καλύτερες είναι, βέβαια, οι συνθήκες διαβίωσης στις «Στέγες Ανηλίκων» (στην Αθήνα υπάρχει μόνο μία, στον Περισσό, όπου διαμένουν νεαρά αγόρια που έχουν προβλήματα με το οικογενειακό περιβάλλον ή αντιμετωπίζουν δυσκολίες σχολικής προσαρμογής). Οι «στέγες» λειτουργούν με την ευθύνη των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων (το θεσμικό τους πλαίσιο ορίσθηκε εκ νέου πρόσφατα, αλλά χωρίς ουσιαστική ανανέωση, με το ά. 18 ν. 2298/1995 και το ά. 13 ν. 2331/1995). Η εισαγωγή ανηλίκων σ' αυτές γίνεται, αντί εισαγωγής σε Ίδρυμα Αγωγής, με απόφαση του Δ.Σ. της Εταιρείας μετά από πρόταση κοινωνικού λειτουργού, που έχει διενεργήσει κοινωνική έρευνα για τον ανήλικο.

μενα Αντεγκληματικής Πολιτικής, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, 1993, σελ. 282-288, και Άγγ. Πιτσελά, Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής – Δίκαιο Ανηλίκων, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, 1995, σελ. 176-183. Πρβλ. και τις παραπρόσεις σχετικά με τη Σύσταση αυτή στη μελέτη Ν.Ε. Κουράκη, Δίκαιο Ανηλίκων και Δικαιώματα του Ανθρώπου, εις: του ιδίου, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, τ. Α', όπ. π. (σημ. 13), σελ. 51-74: 69 επ., όπου γίνεται επίσης αναφορά στους «Κανόνες του Πεκίνου».

¹⁷ Πρβλ. Ν.Ε. Κουράκη, όπ. π. (σημ. 12), σελ. 63 -πρβλ. Ανθ. Χάιδου, Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1989, σελ. 74.

Ουσιαστικός είναι στα θέματα αυτά, και ο ρόλος της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, που διεξάγει επίσης κοινωνική έρευνα, αλλά για τις σοβαρότερες περιπτώσεις ανηλίκων και ιδίως αυτές που φθάνουν έως το ακροατήριο του Δικαστηρίου Ανηλίκων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που στελεχώνουν αυτή την Υπηρεσία ερευνούν έτσι, προδικαστικά, την πρωτικότητα του ανηλίκου και τις συνθήκες διαβίωσής του, ενώ μετά την εκδίκαση των υποθέσεων και εφόσον επιβληθούν αναμορφωτικά μέτρα εξωιδρυματικού χαρακτήρα, ασκούν παρακολούθηση στην εφαρμογή των μέτρων αυτών. Εξάλλου, όταν πρόκειται ειδικότερα για νεαρούς χρήστες ή εξαρτημένους ναρκωτικών ουσιών που έχουν εμπλοκή με την ποινική δικαιοσύνη, η αντιμετώπιση του προβλήματός τους σε συμβουλευτικό-θεραπευτικό επίπεδο γίνεται από τις υπηρεσίες του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.ΘΕ.Α) ή άλλων συναφών φορέων.

10. Οπωσδήποτε η εικόνα που αποκομίζει κανείς για την πολιτική πρόληψης στη χώρα μας, και ιδίως για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, δεν μπορεί, όσο και αν η πρόληψη είναι αφ' εαυτής δύσκολη¹⁸, να θεωρηθεί ως ιδιαίτερα ικανοποιητική. Πρώτα-πρώτα δεν υπάρχει ένας οργανωμένος κεντρικός φορέας, ο οποίος να χαράσσει μακροπρόθεσμα την αντεγκληματική μας πολιτική¹⁹, να συνεργάζεται με ομόλογους φορείς του εξωτερικού και να προωθεί μέτρα ή θεσμούς προ-

¹⁸ Πρβλ. Hans Joachim Schneider, *Kriminologie*, Berlin/ New York: de Gruyter, 1987, σελ. 654.

¹⁹ Ως προς τους στρατηγικούς στόχους μιας τέτοιας πολιτικής, όπου προεξάρχει η έμφαση στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, και ως προς τα μέσα επίτευξης των στόχων, βλ. ιδίως τις εργασίες N.E. Κουράκη, *Βάσεις και τάσεις της συγχρόνου αντεγκληματικής πολιτικής*, Ποιν.Χρ. ΚΗ' 1978, 1-11, I. Φαρσεδάκη, *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος*, Αθίνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1985, σελ. 129 επ. (όπου και ενδιαφέρουσα συσχέτιση εγκληματολογικών θεωριών με αντίστοιχες στρατηγικές πρόληψης), Στ. Αλεξιάδη, *Η αντεγκληματική πολιτική. Προσεγγίσεις και προβληματισμοί*, εις: N.E. Κουράκη (εκδ. επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική*, όπ.π. (σημ. 14), σελ. 15-62: 21 επ., K.Δ. Σπινέλλη, "Αντεγκληματική Πολιτική" για ανήλικα άτομα. *Προβληματισμοί, πρότυπα, προοπτικές*, αυτόθι, σελ. 271-281 και Παν. Καρκατσούλη, *Πώς σκέπτεται και ενεργεί ο ποινικός νομοθέτης*, αυτόθι, σελ. 237-249. Επίσης από την ξενόγλωσση βιβλιογραφία ιδιαίτερα διεξοδικές είναι εν προκειμένω οι αναπτύξεις των: Ken Pease, οπ.π. (σημ. 3), σελ. 683 επ., Raymond Gassin, *Criminologie*, Paris: Dalloz 1994 (γ' έκδ.), σελ. 584 επ. (κεφάλαιο με τίτλο: *Esquisse d'une théorie générale de la Criminologie préventive*), ιδίως σελ. 603 επ., και Lode Walgrave, *Criminological prevention in the city*, εις: C. Fijnaut / J. Goethals / T. Peters / L. Walgrave (eds.), όπ.π. (σημ. 11), σελ. I. 251-I. 283: I. 276 επ.

ληπτικού χαρακτήρα, συντονίζοντας μάλιστα τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες φορέων οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η Εκκλησία, οι κοινωνικοί λειτουργοί και εθελοντικές ομάδες ευαισθητοποιημένων πολιτών. Αξιοσημείωτο είναι εδώ και το γεγονός ότι ένας τέτοιος οργανισμός, το Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας (v. 1738/1987), δεν μπόρεσε να λειτουργήσει. Άλλα και οι επιμέρους κρατικοί φορείς που εμπλέκονται στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας στηρίζονται συνήθως σε απαρχαιωμένες δομές, έτσι ώστε η τυχόν καλή λειτουργία τους να είναι το αποτέλεσμα μόνο της εμπνευσμένης ατομικής δραστηριότητας ορισμένων στελεχών τους και όχι της εύρυθμης διάρθρωσης των υπηρεσιών τους ή της θεσμοθέτησης νέων *ιδεών και τάσεων*, δοκιμασμένων *ήδη στο εξωτερικό*. Ιδίως, όπως συνάγεται από όσα αναπτύχθηκαν ήδη: δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμη ευρέως στην χώρα μας «ανάδοχες οικογένειες» που θα λειτουργούσαν σε υποκατάσταση μας προβληματικής οικογένειας του ανηλίκου, δεν έχει εισαχθεί ο θεσμός του «συμβούλου μαθητών» στα σχολεία, δεν έχουν οργανωθεί από την τοπική αυτοδιοίκηση σε μεγάλη κλίμακα Κέντρα Νεότητας ή και Συμβουλευτικοί Σταθμοί για την ψυχαγωγία και την παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, αντίστοιχα, σε νεαρά άτομα, δεν έχουν συστηματοποιηθεί θεσμικά οι προσπάθειες που μπορούν να αναληφθούν κατά παρέκκλιση των συνήθων ποινικών διαδικασιών, αλλά με διαφάνεια και δικονομικές εγγυήσεις, για την αντιμετώπιση μιας παραβατικής συμπεριφοράς ή και για την επίτευξη συμφιλίωσης μεταξύ δράστη και θύματος και δεν έχουν ενεργοποιηθεί, γενικότερα, νεοπαγείς θεσμοί που θα απέτρεπαν τον εγκλεισμό ενός νεαρού παραβάτη σε ίδρυμα ή σωφρονιστικό κατάστημα (π.χ. απασχόληση σε κοινωφελή εργασία).

11. Ακόμη, σοβαρές ελλείψεις παρουσιάζονται στην οργάνωση προγραμμάτων (π.χ. στο σχολείο, σε σεμινάρια ή στο πλαίσιο των M.M.E.) για την ενημέρωση των πολιτών ως προς την πρακτική αντιμετώπιση, εκ μέρους τους, κρουσμάτων εγκληματικότητας (περιστασιακή πρόληψη), ως προς τη διαπαίδαγνηση των παιδιών τους (προπάντων όταν αυτά είναι ευεπίφορα στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, ή δεν παρακολουθούν τα μαθήματα του σχολείου, ή έχουν εκρηκτικό και ατίθασο χαρακτήρα), ως προς την προώθηση αξιών επικεντρωμένων στα ανθρωπιστικά πρότυπα και ως προς τις δυνατότητες προσέγγισης και κατανόησης ανθρώπων που θεωρούνται «outsiders» για την κοινωνία μας (αποφυλακισμένοι, χούλιγκανς, τοξικομανείς, άστεγοι κ.λπ.), ανθρώπων δηλ. που

κινδυνεύουν να μετακινηθούν από το περιθώριο στην παρανομία εάν η κοινωνία, όλοι μας, δεν τους συμπαρασταθούμε ενεργά. Η τελευταία αυτή παρατήρηση υποδηλώνει, άλλωστε, και τη γενικότερη σημασία που έχει για την πρόληψη της εγκληματικότητας και της παραβατικότητας ο τρόπος αντιμετώπισης των συναφών προβλημάτων από τους ενεργούς πολίτες. Είναι φανερό πως όταν οι πολίτες αποκόψουν τον ομφάλιο λόρο της κηδεμονίας τους από το Κράτος και αναλάβουν μόνοι τους, ή και σε συνεργασία με κοινωνικούς φορείς, την επίλυση των προβλημάτων που τους απασχολούν²⁰, μέσα σε μια κοινωνία δυναμικών πρωτοβουλιών άλλα και ανοχής απέναντι στην ιδιαιτερότητα των άλλων, τότε ίσως να υπάρξει ελπίδα για μιαν άλλη πραγματικότητα, φτιαγμένη «με λογισμό και μ' όνειρο»...

²⁰ Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται και η αξιοσημείωτη σύσταση (83) 7 από 23.6.1983 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχει τον τίτλο: «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική». Βλ. μετάφραση της Σύστασης αυτής στο προαναφερθέν έργο του Στ. Αλεξιάδη (1993), όπ.π. (σημ. 16), σελ. 188-195.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΩΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΕΡΟΝΤΑΙ ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΥΠΟΠΙΠΤΟΥΝ ΣΕ ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ

(Ένα κλασικό κείμενο από τη «Ρητορική» του Αριοτοτέλη, 1389 a 3 - 1389 b 14, σε απόδοση Ηλία Ηλιού, Αθήνα: Κέδρος, 1984, σελ.183-185)

Σχετικά με τα ήθη, οι νέοι αισθάνονται σφοδρές επιθυμίες και μπορούν να εκπληρώσουν εκείνο που επιθυμούν. Από τις επιθυμίες πάλι που σχετίζονται με το σώμα, αισθάνονται κυρίως τις ερωτικές και δεν μπορούν να κυριαρχήσουν επάνω τους. Είναι ευμετάβλητοι και γρήγορα χορτάνουν με κείνα που επιθύμησαν και γι' αυτό ενώ δοκιμάζουν σφοδρές επιθυμίες, πολύ γρήγορα αδιαφορούν. Επειδή η θέλησή τους, ενώ είναι έντονη δεν είναι ταυτόχρονα και μεγάλη – όπως συμβαίνει στον άρρωστο με την πείνα και με τη δίψα. Έχουν ροπή προς την οργή, παραφέρονται εύκολα και ακολουθούν εκείνο που αποφάσισαν πάνω στο θυμό τους, χωρίς να μπορούν να συγκρατηθούν. Και τούτο, επειδή από εγωισμό δε δέχονται την περιφρόνηση και αγανακτούν όταν νομίζουν πως αδικούνται. Αγαπούν τις τιμές κι ακόμη πιο πολύ τη νίκη, επειδή τα νιάτα θέλουν να υπερέχουν και η νίκη είναι ένα είδος υπεροχής. Αγαπούν αυτά τα δύο πιο πολύ παρά το χρήμα ή –καλύτερα– δεν τους ενδιαφέρει το χρήμα ολότελα, επειδή ακόμα δεν έχουν δοκιμάσει τι θα πει φτώχεια κι αυτό εκφράζει το γνωστό απόφθεγμα του Πίττακού για τον Αμφιάραο.

*«Μα εσύ δεν είχες ακόμα δοκιμάσει
τον έρωτα προς το χρήμα, πώς
λοιπόν τα χέρια σου ήταν έτοιμα
να αρπάξουν;»*

Οι νέοι δεν έχουν κακές διαθέσεις. Είναι μάλλον καλοί, επειδή δεν είδαν ακόμη πολλά παραδείγματα διεφθαρμένων ανθρώπων. Είναι ευκολόπιστοι, επειδή ακόμα δεν τους έχουν εξαπατήσει συχνά. Είναι γεμάτοι ελπίδες κι αυτό συμβαίνει επειδή η φύση τούς έχει προικίσει με κάποιο είδος θέρμης, σαν εκείνη που νιώθουν αυτοί που έχουν πιει πολύ κρασί. Άλλα πιο ιδιότητά τους αυτά οφείλεται και στο ότι δεν έχουν ακόμα δοκιμάσει πολλές αποτυχίες. Ζούνε κυρίως με την ελπίδα, επειδή η ελπίδα

αφορά το μέλλον, ενώ η ανάμνηση το παρελθόν. Και για τους νέους το μέλλον είναι μεγάλο, ενώ το παρελθόν μικρό. Αλήθεια, στην αρχή της ύπαρξης δεν μπορεί να υπάρξει καμιά ανάμνηση, ενώ όλες οι ελπίδες επιτρέπονται. Και γι' αυτό το λόγο εύκολα εξαπατώνται, επειδή και εύκολα σχηματίζουν ελπίδες. Και επειδή ρέουν προς την οργή και προς την ελπίδα, είναι γενναίοι επειδή η μία ιδιότητά τους συντελεί στο να μη φοβούνται, ενώ η άλλη τους δίνει θάρρος. Αλήθεια, κανένας δε φοβάται όταν είναι θυμωμένος, ενώ η ελπίδα της επιτυχίας μάς κάνει θαρραλέους. Είναι ντροπαλοί, επειδή ξέρουν μόνο εκείνα που έχουν διδαχθεί σύμφωνα με τους νόμους και δεν υποθέτουν πως υπάρχουν κι άλλα ευχάριστα πράγματα. Είναι μεγαλόψυχοι, επειδή δεν τους ταπείνωσε ακόμα ο αγώνας της ζωής, ούτε δοκίμασαν ανάγκες. Εξάλλου όποιος πιστεύει πως είναι άξιος μεγάλων πραγμάτων είναι και μεγαλόψυχος. Αυτό όμως το πιστεύουν όσοι έχουν πολλές ελπίδες.

Προτιμούν να κάνουν ό,τι τους φαίνεται ωραίο παρά ό,τι τους συμφέρει, επειδή οι πράξεις τους υπαγορεύονται πιο πολύ από την καρδιά παρά από τον ψυχρό υπολογισμό, κι ενώ αυτός λογαριάζει το συμφέρον, η αρετή λογαριάζει το ωραίο. Οι νέοι αγαπούν τους φίλους τους και τους συντρόφους τους πιο πολύ, παρά όσοι βρίσκονται σε μεγαλύτερη πλικά και τούτο, επειδή νιώθουν μεγάλη ευχαρίστηση να ζουν μαζί με τους άλλους κι ακόμα δεν έχουν αρχίσει να σχηματίζουν κρίσεις με βάση το συμφέρον τους για κανένα πράγμα, λοιπόν ούτε και για τους φίλους τους. Όλα τα σφάλματά τους προέρχονται από την υπερβολή, επειδή οι νέοι δεν τηρούν το λόγο του Χίλωνα (μηδέν άγαν). Αλήθεια, υπερβάλλουν σε όλα. Αγαπούν υπερβολικά, μισούν υπερβολικά και το ίδιο συμβαίνει και για όλες τις άλλες πράξεις τους. Πιστεύουν πως ξέρουν τα πάντα κι ανακατεύονται στα πάντα και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι υπερβολικοί. Αν συμβεί να διαπράξουν κάποιο αδίκημα, αυτό οφείλεται στην αυθάδεια και όχι σε κακία. Αισθάνονται εύκολα οίκτο, επειδή θεωρούν όλους τους ανθρώπους απλούς και ενάρετους. Αλήθεια κρίνουν τους άλλους με τη δική τους αιθωρότητα και γι' αυτό πιστεύουν ότι, κάτι που παθαίνει κάποιος άλλος, δεν αξίζει να το πάθει. Αγαπούν τα γέλια και γι' αυτό τους αρέσουν τα πειράγματα, όπου με ευγένεια στρέφονται κατά των άλλων.